

Crítica de Llibres

Història de la ràdio a Catalunya al segle XX: de la ràdio de galena a la ràdio digital

FRANQUET, R. Barcelona: Generalitat de Catalunya - DGRTV, 2001

per Gemma Larrègola, Professora Titular de Comunicació Audiovisual de la Universitat Autònoma de Barcelona

La història de la ràdio a Catalunya al segle XX constitueix una parcel·la de la història col·lectiva catalana carregada de lluites, personalitats i anhels humans, que Rosa Franquet detecta i reconeix en una recerca sistematitzada i acurada dels esdeveniments radiofònics, però també polítics, socials i culturals d'aquest segle que fa ben poc hem deixat enrere però que, per visualitzar amb correcció com és la ràdio d'avui, no podem deixar de tenir al davant.

Fer néixer i créixer la ràdio a Catalunya, en uns cent anys socialment i políticament enrevessats, travessats per les polítiques més fosques, ha estat un repte clar de dinamització comunicativa exitosament assolit. Aquest decurs històric s'ha sabut acompanyar de l'habilitat comunicativa que caracteritza la història d'aquest mitjà al nostre país i li imprimeix peculiaritats inexportables.

A través del relat cronològic i la interpretació dels fets, l'autora posa en relleu des de la petjada de modernitat deixada per la ràdio en el conjunt de la societat catalana fins al paper d'aquest mitjà com a eina introductòria del català als mitjans, fets que no només han suposat la recuperació i la represa de la cultura pròpia d'un país, sinó que també li han proporcionat línies específiques d'evolució.

Rosa Franquet relata els fets agrupant-los en tres grans etapes: inici i consolidació de la radiodifusió, la radiodifusió en l'etapa franquista i el paper de la ràdio en la democràcia. Ho fa aproximant els fets al lector, descrivint-los, contextualitzant-los i deixant que els referents i els testimonis el facin sentir una història viva, prou propera i molt rica.

Comença pels primers moments de sensibilització cap al mitjà, al 1923, en què a Montjuïc es va poder sentir un concert fet a quilòmetres de distància. Hi adjunta altres sensibilitats indispensables, com la comercial, cabdal perquè la ràdio emergeixi. Amb l'anàlisi de les primeres mesures legislatives (1907) dibuixa uns inicis delicats, basats en el règim de monopoli estatal, que posen de manifest la importància del sector radiofònic.

Amb els detalls de la fundació i el tarannà de les emissores històriques (Ràdio Barcelona, Ràdio Associació...) traça els primers passos del sector. Són encara els primers anys, la radiodifusió té tot un seguit de limitacions de concepció, de tipus tècnic i d'aparells; però, en paral·lel, ja s'hi desvetllen les primeres operacions de concentració i de centralització de la radiodifusió espanyola. Les configuracions empresarials entorn del sector radiofònic són clau bàsica de lectura de la seva evolució.

Al 1930, neix el primer diari parlat. I ben aviat, pels micròfons de Ràdio Barcelona es pot sentir la proclamació de la República catalana que "inaugura una nova etapa de radiodifusió a casa nostra, que està presidida per la utilització del mitjà com a instrument polític, i és precisament durant els anys trenta quan la ràdio es consolida com un mitjà informatiu de masses" (Op. Cit. pàg. 52).

El relat abasta la creació d'emissores catalanes de petita potència, els radioclubs, i el desvetllament d'inquietuds radiofòniques que es palesen en Ràdio Terrassa, Ràdio Sabadell, Ràdio Manresa, Ràdio Reus, Ràdio Vilanova, Ràdio Badalona, passant per Ràdio Associació de Catalunya. Perquè la ràdio, com es trasllueix en aquest text, no ha estat mai una experiència únicament de la capital del país. Barcelona en va ser la precursora, però l'exemple es va escampar com una taca d'oli arreu del Principat i, també en etapes posteriors, provocaria el naixement d'emissores de ràdio a nuclis mitjans i petits de tot Catalunya.

"La ràdio en temps de guerra" és la part de la història i del llibre que s'inicia amb l'al·locució dirigida als espanyols pel general Franco a Tenerife, poc després de la qual la ràdio fa els últims serveis a la República i dona pas a una nova etapa i a la segona part del llibre: la radiodifusió en l'etapa franquista.

Els guanyadors de la Guerra Civil disposen d'una xarxa d'emissores capaç de difondre tots els actes socials i polítics del nou poder. La ràdio es reorganitza, les ràdios privades pateixen la "depuració" franquista i els criteris polítics primen per sobre dels econòmics.

La ràdio s'ha configurat ja en el principal mitjà d'entreteniment: el radioteatre i els concursos marquen l'època. Els avenços tecnològics configuren nous models radiofònics. Arriba l'època del transistor i de l'FM que comporten nous models de consum mediàtic. L'entrada de la qualitat sonora i tècnica a partir de l'FM, permet bastir projectes de comunicació de petit abast territorial sense necessitat de fer les grans inversions que requereix l'OM. Gràcies a aquestes facilitats, varen néixer les "ràdios lliures" i, més tard, les emissores municipals que, com diu Josep Ma Martí en el pròleg del llibre, "constitueixen, sens dubte, el fenomen de comunicació local més rellevant que ha tingut lloc a Catalunya en els darrers 50 anys".

Música i joves són el nou tàndem perseguit. La televisió és el nou competidor i el cotxe el nou espai d'escolta. La informació de proximitat és l'eix a explotar per captar audiències. El català a les retransmissions dels partits de futbol també marca un abans i un després en relació amb la política lingüística de les emissions.

Amb el naixement de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió, amb la recuperació de l'autogovern i l'inici de la normalització lingüística, entrem en la darrera part d'aquest text: el paper de la ràdio en la democràcia.

Han desaparegut les potestats del Movimiento per donar pas a una nova concepció de l'èter. Les freqüències i les potències de les OM s'adeqüen a la normativa

internacional. La Constitució i les esmenes en el marc legislatiu afavoreixen la consolidació definitiva de l'FM. "L'eufòria que viu la ràdio durant la transició supleix els dèficits de tot tipus que es produeixen per la manca d'experiència en el terreny informatiu" (Op. Cit pàg. 242). Un terreny en el qual les emissores han de començar a preparar-se per a la concurrència, no només entre elles sinó també amb la televisió. De moment, però, la informació televisiva encara és molt rígida i la ràdio la guanya en credibilitat.

Rosa Franquet recull, en aquesta part del llibre, declaracions de sensacions i d'experiències amb testimonis de radiofonistes que connoten el text de vitalitat, transmetent l'essència del període. El nombre d'òidors radiofònics puja espectacularment, això és vital per aconseguir el creixement publicitari que sosté les emissores, perquè "fer-se un lloc en aquest nou sistema comunicatiu no és gens senzill" (Op. Cit. pàg. 245).

I ho és menys quan la ràdio ha entrat en un període que podríem anomenar de potencial estabilitat, on cadascú sembla haver trobat el seu rol, des de les autonòmiques a les locals i, si més no, lluiten per mantenir-lo. La ràdio ha emprès el nou camí cap a la digitalització de la mà de les noves tecnologies de la comunicació i en convergència amb elles; les noves arquitectures empresarials, els grans grups de comunicació, marquen la tònica empresarial...

Com conclou Rosa Franquet: "En els 75 anys llargs d'història de la ràdio catalana, el mitjà s'ha adaptat als diferents períodes històrics i ha desenvolupat en cada conjuntura un rol dominant (...) La versatilitat del mitjà radiofònic ha quedat demostrada en totes aquestes etapes i transformacions i aquest patrimoni acumulat durant un munt d'anys és el que li permetrà afrontar amb èxit els reptes del segle XXI" (Op. Cit 318-319)

I, per afrontar-los, caldrà que la pròpia ràdio sovint revisi quina ha estat la seva història per donar-li la cabdalitat que l'obra de Rosa Franquet ens mostra que té.